

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.035.6

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.1>

I. В. Батрун

кандидат педагогічних наук,
учитель російської мови та літератури
Харківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 101
Харківської міської ради Харківської області

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ПОНЯТТЯ Й СУТНІСТЬ

У статті представлено результати аналізу поняття й сутності національно-патріотичного виховання в історико-педагогічній літературі. Автор дійшов висновку, що патріотизм є явищем генетичним і немислимий без національного підґрунтя, оскільки живиться історичною пам'яттю народу. Аналіз різних підходів науковців до визначення поняття «патріотизм» дав змогу виділити такі аспекти цього явища: патріотизм як почуття: ставлення до Батьківщини, народу, суспільства, моральне почуття, зумовлене світоглядом людини, її належністю до етнічної спільноти; патріотизм як один із потужних і постійних мотивів соціальної діяльності; патріотизм як система поглядів, ідей, що є результатом засвоєння культури, традицій, звичаїв свого народу, тощо. З'ясовано, що нові світоглядні орієнтири, що постали нині перед вихованням підростаючого покоління, з'являються не лише в результаті цілеспрямованої педагогічної діяльності, а й під впливом самого життя, навколишньої дійсності, середовища. Педагоги, класні керівники в основу системи громадянського виховання покладають процес розвитку особистості – її здібностей, інтересів, нахилів, національної свідомості й самосвідомості, соціального досвіду. Весь процес діяльності педагога в закладі освіти спрямований на виховання громадянина-патріота, здатного розбудувати суверенну Україну, творити себе і своє життя, відповідати за власні дії та вчинки, впливаючи так не лише на власне життя долю, а й на становище й долю класу, школи, суспільства загалом. Такий громадянин відзначається високим рівнем національної та правової свідомості й самосвідомості, громадянською й соціальною відповідальністю, мужністю, готовністю працювати в ім'я розквіту України, усвідомленням необхідності досконалого знання державної мови, здатністю неупереджено ставитися до культури інших народів; повагою до Конституції, законів своєї держави, потребою в їх дотриманні. Йому також властиві високі інтелектуальні, духовні, трудові, художньо-естетичні риси, розумні потреби й установки, прагнення до розвитку творчих здібностей, самовираження, самоствердження й самореалізації, активної діяльності, спрямованої на участь у справах і житті класу, школи, суспільства; реалізацію його демократичних і гуманістичних начал, здатність до виконання громадянського обов'язку.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, навчально-виховна робота, громадянське виховання, національно-патріотичне виховання.

Постановка проблеми. В умовах ґрунтовних політичних, економічних і соціальних змін, що торкнулися всіх галузей життя сучасного українського суспільства, виникла необхідність виробити якісно нові підходи до навчально-виховного процесу. Нові світоглядні орієнтири, що постали нині перед вихованням підростаючого покоління, з'являються не лише в результаті цілеспрямованої педагогічної діяльності, а й під впливом самого життя, навколишньої дійсності, середовища.

Педагоги, класні керівники в основу системи громадянського виховання покладають процес розвитку особистості – її здібностей, інтересів, нахилів, національної свідомості й самосвідомості, соціального досвіду. Весь процес діяльності педагога в закладі освіти спрямований на вихо-

вання громадянина-патріота, здатного розбудувати суверенну Україну, творити себе і своє життя, відповідати за власні дії та вчинки, впливаючи так не лише на власне життя долю, а й на становище й долю класу, школи, суспільства загалом.

Такий громадянин відзначається високим рівнем національної та правової свідомості й самосвідомості, громадянською й соціальною відповідальністю, мужністю, готовністю працювати в ім'я розквіту України, усвідомленням необхідності досконалого знання державної мови, здатністю неупереджено ставитися до культури інших народів; повагою до Конституції, законів своєї держави, потребою в їх дотриманні. Йому також властиві високі інтелектуальні, духовні, трудові, художньо-естетичні риси, розумні потреби й установки,

прагнення до розвитку творчих здібностей, самовираження, самоствердження й самореалізації, активної діяльності, спрямованої на участь у справах і житті класу, школи, суспільства; реалізацію його демократичних і гуманістичних начал, здатність до виконання громадянського обов'язку.

Успішність вирішення означеної проблеми залежить від нагального перегляду навчальних і виховних програм закладів загальної середньої та позашкільної освіти, взаємовідносин школи й сім'ї, пошуку досконалих механізмів патріотичного виховання. Проте реалізація такого важливого завдання ускладнюється тим, що традиційний підхід до виховання особистості через систему спільних зусиль закладів загальної середньої освіти (далі – ЗСО) та сім'ї не завжди є ефективним. Більше того, дослідники констатують, що в системі виховання дитини не існує єдино правильної й обґрунтованої програми впливу на особистість із метою розвитку патріотичних почуттів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасна педагогічна наука пропонує низку напрямів патріотичного виховання: патріотизм у контексті особистісно орієнтованої моделі виховання (В. Болгаріна [3]); патріотичні традиції сімейного виховання (Т. Алексеєнко [1], Т. Кравченко [13]); виховання патріотизму на основі національно-культурних традицій (О. Докукіна [9], О. Гевко [8]); виховання патріотизму в дітей і молоді в сучасних умовах (Ю. Руденко [18], К. Чорна [24]); теоретико-педагогічні основи виховання патріотизму (Ю. Гапон [6]); вивчення патріотизму в системі духовно-моральних цінностей особистості (Г. Шевченко [25], Т. Бутківська [4], К. Журба [10]).

Система навчально-виховної роботи в загальноосвітній школі позитивно впливає на процес розвитку та формування особистості. Процеси навчання й виховання невід'ємні один від одного, взаємопов'язані між собою й тривають упродовж життя, формують науковий світогляд особистості. У різні часи та епохи школа й сім'я ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни.

Проте сучасна школа ще не пододала негативні стереотипи, не поставила особистість у центр виховної системи. У закладах освіти ще й досі відсутні цілісність і систематичність в організації взаємозв'язку загальноосвітньої школи та сім'ї щодо патріотичного виховання молодших школярів. У виховному процесі важливе місце мають посісти народна філософія, народна мудрість, національні ідеї та ідеали, що є тим підґрунтям, на якому зростає національна свідомість, гідність і самоповага.

Мета статті – на основі аналізу історико-педагогічної літератури охарактеризувати поняття й сутність національно-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Розбудова сучасного суспільства, а разом із ним і систем

освіти змушує по-новому підходити до патріотичного виховання учнів. Зі зміною ідеології у виховному процесі відчутна невизначеність щодо організації формування патріотизму молодших школярів. Сьогодні під час організації патріотичного виховання спостерігаємо чимало проблем. Найпоширенішою з них є невміння педагогів моделювати систему патріотичного виховання.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що першооснови патріотичного виховання закладені в давньоруську епоху (Б. Лихачов [14]) і представлені в народній педагогіці (В. Мацюк, О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко [15]).

У 90-і роки ХХ ст. спостерігається комплексне вивчення проблеми патріотичного виховання. У багатьох працях і наукових розвідках висвітлено актуальні для того часу проблеми розвитку патріотичних почуттів школярів як складника національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини. Так, якщо одні дослідники розглядають патріотичне виховання як складник ідейно-політичного (Л. Болотіна, Н. Конанихін, Л. Спін та ін.) та морального (Л. Міщенко, Н. Щуркова, І. Харламов, І. Ільїн та ін.) виховання, то інші виокремлюють його в самостійний розділ теорії виховання (О. Вирщиків, А. Лукінова, Н. Іпполітова).

В означений період неабиякий інтерес становлять також наукові праці І. Валєєвої [5], що дали змогу розкрити особливості патріотичного виховання на сучасному етапі, зокрема досліджено формування патріотичного виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки, представлено авторську структурно-змістову модель, побудовану відповідно до соціального замовлення держави й суспільства, вираженого в різнобічному розвитку особистості дитини, формуванні навичок саморозвитку особистості з дошкільного дитинства. Центральним системотворчим компонентом цієї моделі є патріотичне виховання молодших школярів у ході спільної діяльності педагогів, дітей і батьків.

Сучасна дослідниця проблеми патріотичного виховання О. Коркішко [12] структуру патріотизму пропонує розглядати через ставлення до себе (національна самосвідомість, честь, гідність, щирість, доброта, терплячість, чесність, порядність); до людей (толерантність, національний такт, милосердя, благородство, справедливість, готовність допомогти; усвідомлення своєї належності до українського народу як його представника; відповідальність перед своєю нацією); до Батьківщини (віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність стати на захист, бажання працювати для розвитку країни, підносити її міжнародний авторитет, повага до Конституції та законів держави; гордість за успіхи держави, біль за невдачі, суспільна активність

та ініціативність); до національних цінностей (володіння українською мовою, бажання й потреба в накопиченні, збереженні та передачі родинних і національних звичаїв, традицій, обрядів; дбайливе ставлення до національних багатств, до рідної природи; сприяння розвитку духовного життя українського народу; поважне ставлення до національних і державних символів; почуття дбайливого господаря своєї землі). Особливо важливо, зауважує О. Коркішко, вчасно закласти дитині основи істинної людини-патріота, яка не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, а активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури та господарства; захищає честь своєї держави, примножує її багатства [11]. Як підкреслює вчена, дієвості й ефективності патріотичного виховання сприятиме врахування таких закономірностей виховного процесу, як єдність навчання, виховання й розвитку дитини в навчально-виховному процесі; єдність роботи педагогічного й учнівського колективів школи; прагнення вчителя бути взірцем для школярів; поступове включення учнів у навчально-виховний процес, що сприяє їхній роботі над собою.

На думку В. Гарнійчук, система патріотичного виховання має бути орієнтована на формування всіх складників патріотизму в їх єдності. Емоційно-вольовий компонент науковець називає визначальним у формуванні патріотизму школяра, адже він включає почуття належності до українського народу, любов до України, оптимізм, віру в можливість досягнути зміни життя на краще. Основою патріотичного виховання при цьому є становлення особистості, яка знає історію, культуру, знайома з правами й обов'язками громадянина. Діяльнісний компонент включає вміння та навички творчої громадської діяльності й поведінки. Виховати свідомого громадянина й патріота, зауважує В. Гарнійчук, – це сформувати в особистості комплекс якостей, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, учинків, поведінки (любов до Батьківщини, свого народу; інтерес до минулого, нинішнього й майбутнього країни; висока правосвідомість, повага до Конституції, знання законів держави, прийнятих у ній правових норм, потреба в їх дотриманні; громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність та активність; готовність захищати Батьківщину, підносити її міжнародний авторитет; досконале знання державної мови, постійна турбота про піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя; повага до традицій та звичаїв рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця й наступника; дисциплінованість, працьовитість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію, матеріальні й духовні цінності

народу; гуманістична моральність, під якою розуміють доброту, чесність, совісність, відповідальність, самоповагу; шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, що населяють країну, високу культуру міжетнічного спілкування; нетерпиме ставлення до порушників законів країни, до аморальних вчинків, вандалізму, расизму, шовінізму; прагнення до самовдосконалення своїх патріотичних рис) [7].

К. Чорна важливими якостями українського патріотизму називає турботу про благо народу, сприяння становленню й утвердженню України як правової, демократичної держави, готовність відстоювати незалежність Батьківщини. При цьому дослідниця зазначає, що «патріотичне виховання повинно стати серцевиною всієї діяльності школи як у процесі навчання, так і позакласній роботі» [23].

І. Бех і К. Чорна в роботі «Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» акцентують увагу на тому, що «в центрі системи патріотичного виховання особистість дитини є найвищою цінністю» [2]. На їхню думку, метою системи патріотичного виховання на цьому етапі та на перспективу передусім має бути виховання патріота України, який орієнтований не лише на національні цінності, а й на повагу до цінностей інших культур; прагне в розумних межах поєднати особисті інтереси з інтересами суспільства, держави й інших людей; здатний правильно обирати життєві цілі; розуміє демократію як реальне народовладдя. Досягнення цілей системи патріотичного виховання вимагає у зв'язку з цим дотримання наукового підходу до організації цього процесу, тобто врахування об'єктивних закономірностей його перебігу, взаємодії системи чинників, що його детермінують (раціональність, об'єктивність, наукова картина світу).

Шляхом теоретичного аналізу в структурі патріотизму школярів нами виокремлено когнітивний, етноідентифікаційний, емоційно-мотиваційний і практичний компоненти, які в сутності розкривають системний зміст цього поняття. Когнітивний компонент репрезентує знання про історію й сучасне рідного народу, про особливості малої батьківщини, її минуле. Результатом його сформованості в старшокласників постає цілісна світоглядно-ціннісна картина сприйняття й розуміння світу. Етноідентифікаційний компонент включає національні цінності, що охоплюють сутність національної самосвідомості (глибоке розуміння рідної місцини, звичаїв, традицій рідного краю, українського народу), усвідомлення старшокласниками духовних надбань, своєрідності, унікальності, неповторності національних почуттів інших народів, виявлення толерантності до інших культур, народів. Емоційно-мотиваційний компонент виявляється в глибокому почутті любові, поваги

до рідного народу, у розвитку внутрішніх мотивів школярів, серед яких визначальними є мотиви самоствердження, самовираження та самореалізації. Практичний компонент патріотизму передбачає сформованість пізнавальних, пошукових, організаторських, предметно-перетворювальних, емпатійних умінь і вмій суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що сприяють розвитку патріотичних звичок школярів, які завдяки зміцненню внутрішньої мотивації вважаються основою утвердження патріотичних переконань.

Педагогічними умовами формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї визначено забезпечення наступності й гармонізації змісту формування патріотичних якостей учнів початкової школи на основі взаємної довіри між педагогами й батьками, урахування своєрідності умов життя кожної сім'ї, рівня підготовленості батьків у питаннях патріотичного виховання; формування позитивного ставлення батьків і педагогів до досліджуваного процесу; узгодження виховних дій школи й сім'ї у формуванні патріотичних якостей учнів початкової школи.

Сучасна дослідниця Н. Михальченко, яка вивчає проблему формування патріотичної рефлексії в молодших школярів, пропонує реалізовувати такі ціннісні орієнтири в сім'ї, що сприяють розвитку патріотичної рефлексії молодших школярів: формування патріотичної свідомості й самосвідомості кожного члена родини як громадянина, опираючись на сімейні традиції, досвід старших поколінь, любов до природи, рідної землі, свого народу; готовність до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей, відчуття своєї причетності до розбудови національної держави; патріотизм, котрий утверджує національну гідність, прилучає кожного до практичних громадянських справ, формує почуття гідності й гордості за свою Батьківщину [16]. Головна умова патріотичної рефлексії, на думку науковця, – міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні й захисті домашнього вогнища [17].

Крім того, Н. Михальченко зазначає, що серед соціальних детермінант розвитку патріотичної рефлексії найбільш вагомими є школа та сім'я. Рівень розвитку патріотичної рефлексії учнів 1–4 класів залежить як від змісту навчально-виховного процесу, так і від рівнів розвитку психолого-педагогічної готовності педагогів до організації та проведення заходів патріотичного виховання молодших школярів, зокрема їхніх організаторських, комунікативних здібностей, стилів впливу, виховання дітей, мотивації досягнень успіхів тощо.

Негативно позначаються на розвитку патріотичної рефлексії умови патріотичного виховання

дітей у сім'ї, рівень патріотичної свідомості самих батьків, матеріальне благополуччя, морально-психологічний клімат сім'ї тощо. При цьому важливу роль відіграють механізми етнічної, статеворольової ідентифікації, ментальність (традиції, звичаї, фольклор тощо) народу, що формують у дітей специфічне світобачення, суб'єктивні переживання, патріотичну поведінку.

Основними якісними показниками рівнів розвитку патріотичної рефлексії в молодших школярів є рівень самоаналізу власних знань про історію держави, рід, народ; емоційне реагування на суспільні справи, власну участь у патріотичних вчинках; самооцінка своїх соціально-значущих вчинків.

Найвпливовішими засобами формування в учнів патріотичної рефлексії, на думку Н. Михальченко, є українська державна, національна символіка і фольклор, а отже, виховна робота повинна бути передусім спрямована на оволодіння дітьми змістом символіки, її ідейним і морально-духовним багатством. Учні початкової школи здатні емоційно сприймати й глибоко усвідомлювати матеріал про патріотичні символи, ідеї та цінності, які розвивалися віками й у високохудожній формі фіксувалися в численних жанрах усної народної творчості [17].

Також необхідно відзначити, що в дослідженні питань патріотичного виховання ключове значення мають роботи В. Сухомлинського, який уважав, що школа повинна виховувати в учнів прагнення до беззавітного служіння Батьківщині, до активної трудової й суспільної діяльності. При цьому одним із головних виховних завдань школи є підготовка учнів до простої, повсякденної праці для суспільства як до патріотичної діяльності, причому сама діяльність дітей, організована педагогами із цією метою, становить рушійну силу формування особистості підростаючого покоління.

Відомо, що Василь Олександрович збагатив новими ідеями теорію сімейного виховання, зокрема психолого-педагогічні аспекти шкільно-сімейної взаємодії. Він уважав, що без вирішення цієї проблеми «неможлива ні родина, ні школа, ні моральний прогрес суспільства». Педагог підкреслював: «Любов до Батьківщини є основою морально-патріотичного виховання молоді. Моральна вихованість, духовна шляхетність людини в роки отрочтва досягаються тим, що вона бачить світ через свій обов'язок перед Батьківщиною, найдорожчою святинєю єдності громадянських думок, почуттів і діяльності, щоб почуття, переживання виражалися в благородних вчинках, у праці для людей, для суспільства, для Батьківщини» [20].

Ми поділяємо думку В. Сухомлинського, що всі шкільні проблеми і труднощі росту, які виникають у процесі виховання дітей, не лише стосуються навчального закладу, а й беруть свій початок

у сім'ї. То ж досягти успіху у вихованні підростаючого покоління можливо лише спільними зусиллями сім'ї та школи. У цьому контексті особливе значення мають морально-етичні цінності й батьківський авторитет [22].

Насамкінець хочемо зауважити словами видатного педагога Сухомлинського, які й сьогодні, на початку XXI століття, не втрачають своєї актуальності: «Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань нерозривно пов'язане з розумовим, моральним, трудовим, ідейно-світоглядним, естетичним, емоційним становленням особистості. Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується. Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки й діла дуже тісно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею» [21].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене та враховуючи різні підходи науковців до визначення поняття патріотизму, зауважимо, що означене явище варто розглядати з різних сторін, як-от: патріотизм як почуття (ставлення до Батьківщини, народу, суспільства, моральне почуття, зумовлене світоглядом людини, її належністю до етнічної спільноти); патріотизм як один із потужних і постійних мотивів соціальної діяльності; патріотизм як система поглядів, ідей, що є результатом засвоєння культури, традицій, звичаїв свого народу; патріотизм як безпосередній прояв любові до рідного краю в учинках людей, активно діяльна самореалізація на благо Вітчизни.

Отже, без сумніву, патріотизм завжди був і надалі залишається явищем конкретно історичним: його неможливо уявити без національного підґрунтя, оскільки живиться він передусім історичною пам'яттю народу. Саме це в умовах становлення Нової української школи спонукає ЗСЗО змінювати пріоритети в навчально-виховному процесі, упроваджувати новітні педагогічні технології та системи, надаючи патріотичному вихованню пріоритетну роль.

Список використаної літератури:

1. Алексєєнко Т.Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини : науково-методичний посібник. Київ, 2004. 96 с.
2. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Шкільний світ. 2007. № 13. С. 2–12.
3. Болгаріна В. Виховання: пошук культурної парадигми. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць : у 2 кн. Київ : Ін-т проблем виховання АПН України, 2002. Кн. 1. С. 26–30.
4. Бутківська Т.В. Ціннісний вимір соціалізації учнів. Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 130–137.
5. Валеєва Г.Х. Патриотическое воспитание младших школьников в образовательном процессе средствами этнопедагогике : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Челябинск, 2006. 190 с.
6. Гапон Ю. Виховання потребує концептуальних змін. Директор школи. 2002. № 14. С. 14–15; № 15. С. 10–12.
7. Гарнійчук В. Прогностична модель виховання патріотизму старших підлітків у позаурочній діяльності. Рідна школа. 2008. № 11. С. 30–33.
8. Гевко О.І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2003. 191 с.
9. Доукина Е.М. Взаимодействие школы и семьи в формировании нравственных основ поведения младших школьников : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Киев, 1993. 176 с.
10. Журба К.О. Виховання патріотизму молодших підлітків у взаємодії сім'ї та школи. Класний керівник. 2011. № 11/12 (95/96). С. 2–63.
11. Коркішко О. Методика дослідження патріотичних почуттів молодших школярів загальноосвітньої школи. Гуманізація навчально-виховного процесу : науково-методичний збірник / за ред. проф. В.І. Ситченка. Слов'янськ : СДПУ, 2009. Вип. 46. С. 222–226.
12. Коркішко О.Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Слов'янськ, 2004. 243 с.
13. Кравченко Т.В. Вчителі і батьки – вихователі. Київ : НДІ педагогіки УРСР, 1990. 190 с.
14. Лихачев Б.Т. Национальная идея и содержание гражданского воспитания. Педагогіка. 2007. № 9. С. 60–65.
15. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 447 с.
16. Михальченко Н. Психологічні умови формування патріотичної рефлексії молодшого школяра в сім'ї. Психологія і суспільство. 2005. № 1. С. 69–75.
17. Михальченко Н.В. Формування патріотичної рефлексії молодшого школяра у віковій розгортці. Вісник Одеського національного університету : збірник наукових праць / за ред. С.М. Андрієвського та ін. Одеса : Вид-во ОНУ, 2005. Т. 10. Вип. 10. С. 84–91.
18. Руденко В.И. Формирование патриотизма как ценности у студенческой молодежи : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва : РГБ, 2005. 160 с.
19. Скаткин М.Н. Школа и всестороннее развитие детей. Москва, 1980. 144 с.

20. Сухомлинский В.А. Воспитание личности в советской школе. Київ : Рад. школа, 1965. С. 80.
21. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. Москва : Мол. гвардия, 1971. С. 105–197.
22. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. 670 с.
23. Чорна К. Національна ідея як фактор становлення патріотизму у дітей та молоді. Шлях освіти. 2008. № 3. С. 5–11.
24. Чорна К.І. Патріотичне виховання школярів в умовах модернізації суспільних змін в контексті педагогічного доробку О.А. Захаренка. Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць / за ред. І.Д. Бех. Кам'янець-Подільський : Вид. Зволейко Д.Г., 2010. Вип. 14. Кн. 2. С. 603–612.
25. Шевченко Г.П. Духовність та духовна культура. Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2006. 256 с.

Batrun I. National-patriotic education: the concept and the essence

The article presents the results of the analysis of the concept and essence of national-patriotic education in historical and pedagogical literature. The author came to the conclusion that patriotism is a genetic phenomenon and unthinkable without a national basis because it feeds on the historical memory of the people. The analysis of different approaches of scientists to defining the concept of "patriotism" made it possible to distinguish the following aspects of this phenomenon: patriotism as a feeling: attitude to the Motherland, people, society, moral feeling, conditioned by the worldview of a person, his belonging to the ethnic community; patriotism as one of the powerful and permanent motives of social activity; patriotism as a system of views, ideas, resulting from the assimilation of culture, traditions, customs of its people, etc. It is found that the new worldviews, which are now before the upbringing of the younger generation, occur not only as a result of purposeful pedagogical activity, but also under the influence of life itself, the environment, the reality, the environment. Teachers, class leaders at the heart of the system of civic education lay the process of personality development – its abilities, interests, inclinations, national consciousness and consciousness, social experience. The whole process of the teacher's activity in the educational establishment is aimed at educating the patriot citizen, able to build a sovereign Ukraine, to create himself and his life, to be responsible for his own actions and actions, thus influencing not only his own life the destiny, but also the status and destiny of the class, schools, society in general. Such a citizen is characterized by a high level of national and legal consciousness and self-awareness, civic and social responsibility, courage, readiness to work in the name of prosperity of Ukraine, an awareness of the need for a perfect knowledge of the national language, the ability to impartially relate to the culture of other peoples; respect for the Constitution, the laws of their state, the need to comply with them. He is also characterized by high intellectual, spiritual, work, artistic and aesthetic traits, reasonable needs and attitudes, desire for the development of creative abilities, self-expression, self-affirmation and self-realization, active activity aimed at participation in the affairs and life of the class, school, society; the realization of his democratic and humanistic principles, his ability to fulfill his civic duty.

Key words: *patriotism, patriotic education, educational work, civic education, national patriotic education.*